

De Stad als Performatief Object

PolakVanBekum; Esther Polak en Ivar van Bekum 2019

Ik heb altijd voetstoots aangenomen dat de stad bestond. Dat die gebouwen daar zijn en dat wij er tussendoor bewegen. Voetstoots, dat bleek op een dag een aanwijzing. Daar waar je voet stopt, daar waar je niet verder kunt, begint daar de structuur van de stad? De stad bestaat dan uit vaste bouwsels en zaken die daar tussendoor bewegen. In dat bewegen heb ik altijd meer kracht en hoop gevoeld dan in de gebouwen, omdat die daar maar staan en allerlei soorten van macht uitstralen. Via een omweg, via taal-theorie en het vroege werk van Judith Butler heb ik uiteindelijk een nieuwe ruimte gevonden. De methode die ik gebruikte was eigenlijk heel rechtlijnig. Ik heb het boek "Gender Trouble"¹ van Butler gepakt en van de kernbegrippen die zij gebruikt om de performativiteit van gender te beschrijven een lijst gemaakt. Die woorden heb ik zo letterlijk mogelijk vertaald tot een terminologie van beweging waarmee de stad ervaren kan worden als een performatief object.

Een selectie van het lexicon dat zo is ontstaan kun u hieronder vinden. Enige kennis van het werk van Judith Butler en haar ideeën over performativiteit is misschien prettig, maar niet noodzakelijk. Een heldere inleiding vindt u hier.² U kunt er ook overheen of tussendoor lezen en meegaan in de ervaring van ruimte die ik met deze woorden mogelijk maak.

De methode kan ik grammaticaal en schematisch als volgt samenvatten: Het (gender performende) individu voert een gender-act uit (draagt een rok) en valt daardoor in een gender categorie (vrouw). Wijkt deze daarvan af, dan is er sprake van drag (man met rok). Vertaald naar mijn systeem: een beweeg-eenheid (bijv, een mens) voert een beweeg-daad uit (loopt hard in jogging-outfit), gaat daardoor tot een beweeg-categorie behoren (hardlopers) en door daarvan af te wijken ontstaat beweeg-travestie (rennen in dagelijkse kleren).

Lijst van Lemma:

-Het Individu vertaal ik tot **Beweeg-Eenheid** (*Move-Entity*)

-Gender-Act vertaal ik tot **Beweeg-Daad** (*Move-Act*)

-De twee seksen, de Gender-Categories vertaal ik tot diverse **Beweeg-Categorieën** (*move-categories*)

-(Gender)-Drag vertaal ik tot **Beweeg-Travestie** (*move-drag*)

Beweeg-Eenheid (*Move-Entity*)

In Butlers werk is de eenheid die de gender uitdrukt het individu. Het is immers aan ieder mens op zich om mannelijkheid óf vrouwelijkheid uit te drukken. Ikzelf echter kan het individu niet zonder meer als uitgangspunt overnemen. Het is ook mogelijk dat een groepje mensen samen één bewegende entiteit vormt. Dat kan zelfs een ding zijn. Een auto die zich verplaatst kan dat doen met één persoon er in -of met meerdere personen. Ik heb dus een

---

¹ Judith Butler, *Gender Trouble: Feminism and the Subversion of Identity* (1990; second edition 1999; Routledge New York and Londen)
Judith Butler, *Critically Queer* (GLQ: A Journal of Gay and Lesbian Studies 1993)

² hier moet ik nog een goede link voor vinden

meer flexibele eenheid nodig dan Butlers menselijke individu. Ik noem dat de *Beweeg-Eenheid (Move-Entity)*.

Voorbeelden:

De *Beweeg-Eenheid* auto kan vier mensen bevatten, vliegtuigen kunnen zelfs honderden mensen bevatten. Als dat vliegtuig landt en de crew en passagiers uitstappen splitst die *Beweeg-Eenheid* zich op. *Beweeg-Eenheden* kunnen op verschillende niveaus en schalen bestaan, en zelfs elkaar overlappen. Ook al onderweg kan de crew, de piloot of zelfs iedere passagier op zich gezien worden als een aparte eenheid, terwijl de *Beweeg-Eenheid* van het vliegtuig ook blijft bestaan.

Bruikbaarheid:

Met het begrip *Beweeg-Eenheid* heb ik de mogelijkheid om over dat wat beweegt te spreken als verschillende constellaties, die steeds een ander type ruimte uitdrukken (performen).

Beweeg-Daad (Move-Act)

“Speech-act” (taal-daad) een begrip uit speech-theory, wordt door Butler vertaald in *gender-act*. Deze toe-eigening of vertaling (appropriation) vormt de kern van haar theorie rond de performativiteit van gender. Als ik op deze manier zelf Butler navolg, kan ik *gender-act* vertalen tot *Beweeg-Daad (Move-Act)*. *Een Beweeg-Daad* vindt iedere keer plaats, als de *Beweeg-Eenheid* loopt, vliegt, rijdt of op enige andere manier zich verplaatst.

voorbeeld:

Rijdend in een auto voer ik een *Beweeg-Daad* uit, of ik nu aan het stuur zit, of in de passagierstoel.

Bruikbaarheid:

De *Beweeg-Eenheid* verwijst naar het onderwerp, de *Beweeg-Daad* verwijst naar het werkwoord. Met *Beweeg-Daad* kan ik beschrijven hoe iedere beweging, door welke *Beweeg-Eenheid* dan ook uitgevoerd, (menselijk, dierlijk of object-matig) op performatieve wijze straten, steden, velden en werelden produceert. Butler consequent navolgend, zijn straten, steden, velden en werelden geen reeds vaststaande geografisch gegeven eenheden, maar afhankelijk van performatieve *Beweeg-Daden* om steeds weer opnieuw, performatief te ontstaan.

Beweeg-Categorie (Move-Category)

Butler beschrijft hoe individuen door middel van performative genderdaden verdeeld worden in twee gendercategorieën. Op vergelijkbare wijze, kan ik beschrijven hoe verschillende *Beweeg-Daden* verdeeld kunnen worden in *Beweeg-Categorieën*. In dit geval blijken er zelfs (veel) meer dan twee te zijn; het performative als ruimtelijk gegeven is niet gebaseerd op een binaire verdeling, maar op een pluriforme.

Het categoriseren brengt mij in eerste instantie bij vrij gangbare categorieën als lopen, fietsen, autorijden. Gebaseerd op transportmiddelen en hun snelheden is deze onderverdeling alomtegenwoordig in onze cultuur: visuele tekens als verkeersborden, diverse soorten plaveisel of strepen op de weg refereren aan deze verdeling. Zo kleden wij de beweging aan terwijl zij plaatsvinden. De openbare ruimte is doordeesemd van dit soort van mobiliteits-uitdrukkingskracht. Cartografische pictogrammen en kleursymboliek onderstrepen de sociale acceptatie van dit soort categorisering.

Voorbeelden:

Een wandelaar is een *Beweeg-Eenheid*, lopen is de *Beweeg-Daad* die binnen de *Beweeg-Categorie* van het wandelen valt, mist aan bepaalde voorwaarden wordt voldaan. Op de kaart worden wandel-paden aangegeven met en zwarte streepjeslijn. Wie daar loopt, is al gauw aan het wandelen. Vliegen is een geheel andere *Beweeg-Categorie*, die zelf weer is onderverdeeld in business en economy class.

Bruikbaarheid:

Ik kan nu de *Beweeg-Eenheden* benaderen vanuit hun specifieke kwaliteiten.

Ik kan de verschillen tussen de bewegingsstijlen en de daarbij behorende normen zien als cultureel geconstrueerd die wordt versterkt door de actie van het categoriseren zelf.

Gewapend met dit lemma kan ik een rijke collectie van *Beweeg-Categorieën* aanleggen en onderzoeken hoe dit mechanisme in zijn werk gaat.

De pluraliteit van de *Beweeg-Categorieën* legt een belangrijk verschil bloot tussen beweging en gender als focus punt: ruimte en de performative constructie van ruimte zijn niet dualistisch, waar gender dat wel is. Of dat een probleem gaat opleveren voor mijn toepassing (appropriation) of juist een voordeel, is een vraag die ik later hoop te kunnen beantwoorden. Voor nu ga ik door met het uitbreiden van dit lexicon.

Beweeg-Categorieën Na-Treden en Nieuw-Treden

Gezien de pluriformiteit kan ik *Beweeg-Categorieën* verfijnen, bijvoorbeeld op basis van herhaling. In het werk van Butler speelt herhaling (reiteration) een vitale rol als het gaat om het beschrijven van de werking van het performatieve. Dat repeterende element speelt ook in routes een onderscheidende rol. Routes die ik voor de eerste keer neem produceren een andere ruimte dan routes die ik herhaaldelijk neem. Als ik een route voor de eerste keer neem is mijn bewustzijn van "hoe ik de ruimte produceer/construeer" meer aanwezig. Hoe vaker ik een route herhaal, hoe moeilijker het is mij te realiseren dat ik performatief ruimte doe ontstaan. Om de herhaling te benoemen munt ik de *Beweeg-Categorie Na-Treden* en zijn tegenhanger, een route die voor de eerste keer wordt gelopen noem ik *Nieuw-Treden*. Om hier een voorbeeld van te geven: Een kind loopt iedere dag naar school. De eerste keer is het traject vol van verwachting en verbazing (*Nieuw-Treden*) Na enige tijd wordt het traject onderdeel van de dagelijkse routine. (*Na-Treden*)

Beweeg-Travestie (Move-Drag)

De volgende stap die ik wil zetten is om een ander kernbegrip van Butler naar de stedelijke ruimte te vertalen: Travestie (drag). Butler gebruikt dit begrip om het performative karakter en de instabiliteit van de gender-categorieën voelbaar te maken.

In het werk van Butler is de ontsnapping uit de gendernormen relevant vanuit een feministisch perspectief. Het dualisme van de seksen en de daarmee samengaande hiërarchie is vanuit haar feministische optiek problematisch en tast de menselijke waardigheid van zowel man als vrouw aan. [1].

Desalniettemin constateert Butler dat de genderverdeling onvermijdelijk is. Hoewel het een performatief gegeven is, maakt dat nog niet dat men zijn of haar gender uit of aan kan trekken als een kledingstuk. Op zijn best is het mogelijk om de onstabiele natuur van de gendercategorieën te onthullen, en ze zo te verzwakken, of zoals Butler het noemt, doorlaatbaar (permeable) te maken. Een van de meest effectieve strategieën om dit te bereiken is volgens Butler travestie (drag). De drag-queen bijvoorbeeld, ridiculiseert niet zozeer de vrouw, maar de performative constructie van het vrouwelijke. De speelse benadering

waarmee dat gebeurt, de verschuiving en de karikatuur zijn kunnen daarmee gender bevrijden uit een al te gefixeerde positie.

Ik volg haar hierin consequent, en vertaal **Gender-Drag** tot **Beweeg-Drag**.

Dit brengt mij ertoe mij af te vragen of mensen de *Beweeg-Categorisering* kunnen ondermijnen door specifieke *Beweeg-Daden* die ik zou kunnen interpreteren als *Beweeg-Travestie*. Dat zouden dan beweeg-praktijken moeten zijn die de grens tussen de verschillende *Beweeg-Categorieën* doen vervagen (doorlaatbaar maken). Deze zouden dan kunnen resulteren in een onverwachte ervaring en meer instabiele verschijningsvorm van de stad.

Voorbeeld:

Iemand die ik kende was verdwaald in een haar onbekende buurt. Rondjes rijdend in haar auto, was ze opeens in voetgangersgebied terecht gekomen. Om daar weer uit te komen, had ze de hulp nodig van de voetgangers om haar heen, die daar de omgeving kenden. Ze kon echter alleen als (ongepaste) automobilist het gebied weer verlaten. Op dat moment probeerde ze zoveel mogelijk in een voetganger te veranderen. Ze draaide zowel links als rechts haar raampjes open vertraagde tot het meest langzame tempo dat de auto toeliet en glimlachte zo breed als ze maar kon, alvorens ze ook maar iemand van de aanwezige mede-mensen aan durfde te spreken.

Bruikbaarheid:

Een mogelijk middel om de performativiteit van de stad te leren kennen is door hybrides te maken: door beweeg-categorieën te mixen. Ik kan er ook een werkwoord van maken: *Beweeg-Vermommen*. Gewapend met deze term kan ik op zoek gaan naar situaties van mogelijke *Beweeg-Travestie*. Zodra ik deze opgespoord heb, kan ik mijzelf expres in een dergelijke positie van *Beweeg-Travestie* brengen, en uittesten of ik nu ervaring heb van instabiele stedelijke ruimte, en of deze ervaring voor mij bevrijdend of benauwend is.

De stad lezen

Ik heb deze set van woorden ontwikkeld om een evenwicht dat ik miste te herstellen. Om iets van de kracht van het gebouw weg te nemen en te geven aan het bewegende. U zou de woorden van het lexicon op kaartjes kunnen schrijven en meenemen op een wandeling en zo uittesten of u met die woorden ook de stad opnieuw kunt beleven.

Een taal die het bewegende vooropstelt bouwt een andere stad. Een cartografie in woorden.